

**DIJANA PINJUH, ANĐELKO VLAŠIĆ, TRAGOM EVLIJE
ČELEBIJA KROZ HERCEGOVAČKI SANDŽAK, SREDNJA
EUROPA, ZAGREB 2023. STR. 290.**

Na polju historiografije publikovana je nova knjiga pod nazivom *Tragom Evlije Čelebija kroz Hercegovački sandžak* autora Dijane Pinjuh i Anđelka Vlašića. Neobjavljena i objavljena izvorna građa, te impozantan broj korištene literature različite provenijencije, dovoljno govore o trudu koji su autori uložili kako bi ova knjiga ugledala svjetlo dana.

Ovo vrijedno historijsko djelo konceptualno je podjeljeno na dva dijela. Prvom dijelu prethodi širi *Uvod* (str. 7–32) s nekoliko poglavlja koja se odnose na predmet, polazišta i ciljeve istraživačkog rada, metodologiju, biografiju Evlije Čelebija i njegovu rutu kroz Hercegovački sandžak na temelju terenskog rada. Prvi dio knjige zauzimaju poglavlja “Od srednjovjekovnog Huma do osmanske Hercegovine” (str. 33–62) i “Političke prilike u Osmanskom carstvu u 16. i 17. stoljeću” (str. 63–74), dok drugi dio sačinjavaju poglavlja “O najčešćim osmanskim građevinama u Hercegovini” (str. 75–80), “Rajski vrt: Hercegovački sandžak u okvirima Evlijina putopisa” (str. 91–226), te “Evlijino putovanje kroz Hercegovinu 1664. godine” (str. 91–226). Na kraju knjige nalaze se *Zaključak*, *Sažetak*, *Rječnik pojmova* sa važnijim popisom vladara i namjesnika, *Izvori i literatura*, *Kazalo osobnih i geografskih imena*, te *Bilješke o autorima*.

U uvodnom dijelu knjige pružen je osvrt na prijevod *Putopisa o jugoslavenskim zemljama* kojeg je priredio bosanskohercegovački orijentalista Hazim Šabanović. Istaknuta je činjenica da je ovo prva monografija o Hercegovačkom sandžaku napisana na osnovu cjelovitog izvornika *Putopisa*. Pored toga, izvršena je usporedba Evlijinih opisa Hercegovine s današnjim stanjem na terenu na način da je praćena Evlijina ruta kretanja na prostoru današnje Hercegovine i okolnih područja. Osim detaljno predstavljene biografije Evlije Čelebija, izdvaju se podaci o prvim priređivačima Evlijinog putopisa uz napomenu da su prvih šest knjiga *Putopisa* bile podvrgnute oštroj državnoj cenzuri od strane sultana Abdul Hamida I (1876–1909) zbog čega nisu bile namjenjene naučnom krugu, nego široj javnosti čime se umanjila kvaliteta *Putopisa*. Naveden je podatak da je napredak postignut 2011. godine kada je svih deset knjiga publikovao Yapı Kredi Yayınları, a knjiga *Tragom Evlije Čelebija kroz Hercegovački sandžak* je nastala na osnovu objava faksimila izvornika 2013. godine.

Autori su pri izradi knjige najviše koristili komparativnu metodu pomoću koje su došli do novih rezultata na način da su vršili poređenja izvornika s prijevodom Hazima Šabanovića što je rezultiralo proširenjem dosadašnjih spoznaja. Posebnu vrijednost ima terenski rad autora na osnovu kojeg je nastao popis naselja i građevina koje Evlija spominje. U knjizi je pored velikog broja fotografija, ponuđen i prilog koji pokazuje kvalitetno sačinjenu kartu Evlijinog putovanja kroz Hercegovinu 1664. godine.

Priredivači ove knjige prednost su dali novim podacima iz izvornika i građevinama koje je putopisac zatekao, potrudivši se da ponude prikaz njihovog današnjeg stanja. Na osnovu relevantne literature različite provenijencije u prvom poglavlju donijeli su pregled najvažnijih historijskih dešavanja koja se odnose na srednjovjekovni Hum, odnosno, uspon i pad velikaške kuće Kosača, osmansko osvajanje Humske zemlje, upravno-političko uređenje Osmanske Države na način da su pruženi najvažniji podaci o Mostarskom, Imotskom, Duvanjskom, Ljubuškom, Gabelskom, Cerničkom, Nevesinjskom, Pljevaljskom, Čajničkom, Ljubinjskom, Stolačkom i Konjičkom kadiluku. Bazirajući se uglavnom na stranu relevantnoj literaturi koju potpisuju historičari Inalcik, Josef Matuz, Mantran, Hammer i drugi, kao i pojedinim domaćim autorima i djelovima *Seyâhatnâme*, u kratkim crtama predstavljene su najvažnije političke prilike i procesi u Osmanskoj državi u 16. i 17. stoljeću.

U okviru navedenog poglavlja, nalaze se potopoglavlja u kojima je obrađen Kandijski rat i njegov utjecaj na zbivanja u Hercegovačkom sandžaku, sukobi na mletačko-osmanskom pograničnom području kao i posljedice Kandijskog rata. U drugom djelu knjige tretirane su teme o osmanskim javnim građevinama u Hercegovini. Pozivajući se uglavnom na radove Alije Bejića, Hamdije Kreševljakovića i drugih historičara, u trećem poglavlju ponuđen je kraći osvrt na islamske građevine, odnosno džamije, mesdžide, hanove, karavansaraje, musafirhane i hamame. "*Rajski vrt*": *Hercegovački sandžak u okvirima Evlijina putopisa* naziv je četvrtog poglavlja u kojem su navedeni opći podaci o rukopisu, vrsti djela, stavovima Roberta Dankoffa i prošlosti Hercegovine u 17. stoljeću. U nastavku autori su ukazali na važnost putopisa jer sadrži brojne podatke iz historije, geografije, ekonomije, kulture, religije, književnosti, umjetnosti, antropologije, etnografije, folkloristike, svakodnevice, lokalne kulture, legendi, mitova, narodne medicine, kuhinje, odijevanja, arhitekture, lingvistike, urbane topografije i dr. Pažnju su posebno skrenuli na Evlijin opis putovanja

Hercegovinom koji predstavlja vrijedan izvor o načinu i vremenskom trajanju putovanja pokrajinom u 17. stoljeću. Tako iz opisa možemo saznati da je putovao sporednim, često i teško prohodnim planinskim stazama kako bi izbjegao napade uskoka. Evlija je, također, opisao mostove i stil gradnje, unutrašnjost javnih građevina, posebno vjerskih i sl. Opisivao je ljude, narodna predanja, prirodna bogatstva, parkove, vrtove, šetališta, mjesta za izlete, stabla, voće, povrće, te ponudio pojašnjenja u vezi medicinske koristi pojedinih biljaka.

Iz Evlijinih zapisa o putovanju kroz Hercegovinu 1664. godine, čitaoci saznaju da je išao kroz Hercegovinu pri kraju Kandijskog rata (1645–1699), koji se vodio između Osmanske Države i Mletačke Republike radi kontrole nad otokom Kretom, te da je na put krenuo 20. aprila 1664. godine iz Beograda. Izdvaja se činjenica da je bio svjestan opasnosti koje su prijetile na tom putu, te da je zbog toga prolazio samo kroz krajeve koji nisu bili direktno ugroženi vojnim djelovanjima. Doznajemo da iz sigurnosnih razloga nije posjetio Ljubuški, jer je bio izložen neprijateljskim napadima. Koristio je uglavnom rutu koja se poklapala sa tzv. *Dubrovačkim putom* koji je stoljećima povezivao Dubrovnik i Istanbul, a riječ je o starom drumu na području Hercegovačkog sandžaka koji je prolazio kroz Trebinje, Cernicu, Gacko, Foču, Pljevlja, Prijepolje i Mileševu prema Novom Pazaru i dalje.

Pozivajući se, između ostalog, na transkripciju izvornika *Seyâhatnâme* (Putopisa) Evlije Čelebije i dijelove dosadašnjeg prijevoda ovog djela, autori su prateći historijski kontekst dešavanja u navedenim područjima, preveli, prilagodili i u knjizi na detaljan način opširno predstavali vrijedna historijska saznanja o Rudom, Prijepolju, Pljevljima, Čajniču, Foči, Nevesinju, Stocu, Ljubinjju, Novom, Perastu, Kotoru, Risanu, mnogim selima u Hercegovini, Blagaju, Počitelju, Mostaru, Konjicu i drugim manjim naseljima. U ovom dijelu postoji i podatak koji može privući pažnju, a odnosi se na dio koji govori o posjeti Evlije Čelebije i njegove pratnje visoravni Čemerno. Naime, na 177. strani navedeno je sljedeće: *Na sajmu se okupilo petsto tisuća kršćana, uskoka, Srba, Bugara, Hrvata, Bošnjaka (ili Bosanaca; u izvorniku: Boşnak), Hirtman...* Dakle, pored naziva Bošnjak navedeno je pojašnjenje da se isto ime može prevesti i kao Bosanac, ali treba imati na umu da u osmanskome turskom jeziku postoji imenica *Bosnali* u značenju *Bosanac / Bosanka*. Autori su u zagradi naveli naziv kako je upotrijebljen u izvorniku, odnosno *Boşnak*, što je kao napomena sasvim uredno. U poglavlju “Evlijino putovanje kroz Hercegovinu 1664.” u dijelu

koji se odnosi na Mostar, na strani 201. napisano je sljedeće: “Zbog mosta koji povezuje obale rijeke Evlija bilježi da „Latini, Hrvati, Srbi, Bugari, uskoci i lacmani ovaj grad nazivaju Mostarom“. Budući da u navedenom primjeru nije ponuđena verzija izvornika naziva *milleta* kao što je učinjeno u gore navedenom primjeru za naziv *Bošnjak*, može se zaključiti da postoji mnoštvo različitih etnosa (*milleta*) ali, ne i Bošnjaka, koji su također govorili južnoslavenskim jezikom i taj grad nazivali Mostarom. To su neke od činjenica koje mogu potaći na razmišljanje i kao takve nisu mogle ostati neprimjećene. Knjiga *Tragom Evlije Čelebija kroz Hercegovački sandžak* zasigurno zavrđuje pohvale, posebno s aspekta do sada neobjavljenih podataka, čitkog stila i korištene metodologije zbog čega se preporučuje stručnoj, naučnoj i široj javnosti

Amir Džinić

amir.dzinic@yahoo.com

Univerzitet u Sarajevu - Institut za historiju